

Odlišné stanovisko sudcu Petra Straku

**k výroku a odôvodneniu uznesenia ústavného súdu č. k. III. ÚS 79/2023
zo 16. februára 2023**

1. V súlade s § 67 ods. 1 zákona č. 314/2018 Z. z. o Ústavnom súde Slovenskej republiky a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o ústavnom súde“) pripájam k uzneseniu ústavného súdu č. k. III. ÚS 79/2023 zo 16. februára 2023 odlišné stanovisko, a to čo sa týka výroku aj odôvodnenia.

2. Nestotožňujem sa s názorom väčšiny senátu, najmä pokiaľ ide o zamietnutie návrhu na prerušenie konania pred ústavným súdom.

3. V konaní o povolenie obnovy konania sťažovateľ navrhoval, aby okresný súd konanie prerušil a podal návrh na začatie konania pred ústavným súdom vo veci súladu § 61 ods. 5 Trestného zákona a § 69 ods. 5 Trestného zákona s čl. 16 ods. 2, čl. 13 ods. 4, čl. 12 ods. 1 a čl. 2 ods. 3, čl. 35 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky (ďalej len „ústava“) a s čl. 3 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej len „dohovor“). Tento jeho návrh bol zo strany súdov zamietnutý.

4. Sťažovateľ sa následne obrátil na ústavný súd a navrhoval, aby ústavný súd konanie o ústavnej sťažnosti prerušil, a to až do právoplatného skončenia konania vedeného na ústavnom súde pod sp. zn. PL. ÚS 18/2020.

5. V konaní vedenom pod sp. zn. PL. ÚS 18/2020 tvorí predmet prieskumu § 61 ods. 5 písm. b) Trestného poriadku a podľa názoru väčšiny senátu preto prípadný nález v uvedenom konaní o súlade právnych predpisov nezahŕňa možný dopad na účinnosť § 61 ods. 5 písm. a) Trestného poriadku, podľa ktorého bol sťažovateľovi uložený doživotný trest zákazu činnosti. V uznesení z predbežného prerokovania ústavný súd poukazuje na § 89 zákona o ústavnom súde, podľa ktorého ak ústavný súd v konaní o súlade právnych predpisov zistí nesúlad preskúmaného právneho predpisu nižšej právnej sily, jeho časti alebo niektorého jeho ustanovenia s právnym predpisom vyššej právnej sily alebo s medzinárodnou zmluvou, a pritom zistí nesúlad aj ďalšieho právneho predpisu, jeho časti alebo niektorého jeho ustanovenia s tým istým právnym predpisom vyššej právnej sily alebo s tou istou medzinárodnou zmluvou, ktoré sú uvedené v návrhu na začatie konania o súlade právnych predpisov, vydá nález o zistenom nesúlade aj tohto ďalšieho právneho predpisu, jeho časti alebo niektorého jeho ustanovenia. Napriek tomu však bola väčšina senátu toho názoru, že toto ustanovenie aplikovať nemožno (alebo možno lepšie, že to nie je potrebné), pretože v prípade meritórneho rozhodnutia vo veci sp. zn. PL. ÚS 18/2020 má sťažovateľ možnosť (za splnenia zákonom stanovených podmienok) podať návrh na povolenie obnovy konania.

6. Ústavný súd je nezávislým súdnym orgánom ochrany ústavnosti a „Za týmto stručným spojením slov na prvé počutie pripomínajúcim frázu sa tájí ochrana demokracie v štáte aj ochrana dodržovania práva v štáte. Dôslednosť, s akou ústavný súd plní svoje poslanie, predurčuje a zároveň formuje charakter štátu, mocenské vzťahy v ňom, mieru demokracie v skutočnosti, významnosť alebo bezvýznamnosť základných práv a slobôd a s nimi postoj štátu k jednotlivcovi“ (DRGONEC, J. *Ochrana ústavnosti Ústavným súdom Slovenskej republiky*. Bratislava : EUROKÓDEX, 2010, s. 15.).

7. S ohľadom na materiálne chápanie princípov právneho štátu a úlohu ústavného súdu ako ochrancu ústavnosti je zrejmé, že v prípade, ak v konaní o súlade právnych predpisov ústavný súd zistí nesúlad ďalšieho právneho predpisu s právnym predpisom vyššej právnej sily alebo s medzinárodnou zmluvou, nevyhnutne musí rozhodnúť aj o tomto nesúlade (koniec koncov tomu nasvedčuje aj znenie dotknutého § 89 zákona o ústavnom súde, ktorý nedáva ústavnému súdu možnosť, ale povinnosť takto rozhodnúť).

8. Podľa môjho názoru sú tu indicie a argumenty, ktoré by mohli nasvedčovať tomu, že § 61 ods. 5 Trestného poriadku nie je v súlade s ústavou.

9. Toto ustanovenie bolo do Trestného zákona doplnené zákonom č. 313/2011 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 8/2009 Z. z. o cestnej premávke a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony, ktorý nadobudol účinnosť 1. novembra 2011 (vtedy označovaný ešte ako ods. 4). Z dôvodovej správy vyplýva, že účelom tejto novelizácie malo byť zníženie úmrtnosti na cestách na čo najnižšiu úroveň.

10. Stanovenie systému trestných sankcií, podmienok ich ukladania a výkonu či stanovenie hraníc trestných sadzieb patrí do právomoci štátov, pričom limitujúcimi v tomto smere sú predovšetkým zákaz mučenia a neľudského či ponižujúceho zaobchádzania alebo trestov a požiadavka primeranosti trestu.

11. Podľa § 34 Trestného zákona je účelom trestu ochrana spoločnosti pred páchatelmi trestnej činnosti, pričom táto ochrana sa realizuje formou trestnej represie (tým, že sa páchatelovi zabráni v páchaní trestnej činnosti), individuálnej prevencie (tým, že sa vytvoria podmienky na výchovu páchatel'a k tomu, aby viedol riadny život) a generálnej prevencie (tým, že sa iní odradia od páchania trestnej činnosti). Trest ako zásah do základných práv a slobôd páchatel'a trestného činu však môže byť ústavne konformný len v prípade, ak okrem zákonného základu a legitímneho cieľa vyjadreného v účele trestu rešpektuje zásadu proporcionality (primeranosti).

12. Požiadavka primeranosti trestu je obsiahnutá i v myšlienke predstaviteľa absolútnej teórie trestu G. W. F. Hegla, podľa ktorého bezprávie je negáciou práva a trest je teda negáciou tejto negácie. Hegel poukazuje na skutočnosť, že páchatel'a môže so spravodlivosťou, a teda aj so spoločnosťou, zmieriť len spravodlivý trest. Trest sa musí rovnať spôsobenému bezpráviu.

13. Európsky súd pre ľudské práva uplatňuje princíp proporcionality ako požiadavku zachovania spravodlivej rovnováhy medzi všeobecnými záujmami spoločnosti a garanciami základných práv jednotlivcov, resp. požiadavku proporcionálnosti medzi zásahom do práva

a sledovaným cieľom, pričom nevyhnutnosť rešpektovania tohto princípu zdôrazňuje aj pri zásahoch do práv chránených dohovorom a majúcich podobu trestných sankcií.

14. Ústavný súd vymedzil podstatu princípu proporcionality v náleze č. k. PL. ÚS 3/00, kde uviedol: „Tento princíp predovšetkým znamená primeraný vzťah medzi cieľom (účelom) sledovaným štátom a použitými prostriedkami. V týchto súvislostiach cieľ (účel) sledovaný štátom smie byť sledovaný; prostriedky, ktoré štát použije, smú byť použité; použitie prostriedkov na dosiahnutie účelu je vhodné; použitie prostriedkov na dosiahnutie účelu je potrebné a nevyhnutné. Kritérium alebo princíp vhodnosti znamená, že stav, ktorý štát vytvorí zásahom, a stav, v ktorom treba sledovaný cieľ vidieť ako uskutočnený, sa nachádzajú vo vzájomnej súvislosti – cieľ musí byť v súlade s prostriedkom. Nevyhnutnosť znamená, že neexistuje iný stav, ktorý štát bez veľkej námahy môže rovnako vytvoriť, ktorý občana zaťažuje menej a ktorý súvisí so stavom, v ktorom treba sledovaný účel pokladať za uskutočnený. Inými slovami, cieľ nesmie byť dosiahnuteľný rovnako účinným, ale menej zaťažujúcim prostriedkom.“

15. V náleze č. k. PL. ÚS 106/2011 zasa ústavný súd poukázal na to, že v prípade, ak bude trest, resp. odplata obsiahnutá v treste prísnejšia ako bezprávie spôsobené trestným činom, nedôjde len k negácii tohto bezprávia, ale zároveň uloženým trestom vznikne nové bezprávie – bezprávie proti neprimerane potrestanému páchatel'ovi trestného činu. Neprimeraný trest je teda negáciou práva, ktorá sa svojou podstatou (negovaním práva) ničím nelíši od trestného činu, pričom páchatel', ktorému toto bezprávie spôsobil štát, nebude mať možnosť dosiahnuť negáciu štátom spôsobenej negácie práva, keďže monopol na trestanie má v rukách štát.

16. Trest má byť úmerný škode, ktorú páchatel' trestným činom spôsobil, a nemá páchatel'ovi spôsobiť zbytočné útrapy. Ako najzávažnejší zásah štátu do základných ľudských práv páchatel'a nesmie byť trest ukladaný mechanicky, bez zváženia všetkých okolností konkrétneho prípadu a pomerov páchatel'a. Právna veda v tejto súvislosti už v minulosti opakovane vyslovila, že odstrašujúco má pôsobiť neodvratiteľnosť trestu, nie jeho prísnosť.

17. Prostriedkom dosiahnutia primeranosti trestu je teda individualizácia trestu, ktorú Trestný zákon vyjadruje v § 34, podľa ktorého je súd povinný pri určovaní druhu trestu a jeho výmery prihliadať najmä na spôsob spáchania činu a jeho následok, zavinenie, pohnútku, priťažujúce okolnosti, poľahčujúce okolnosti a na osobu páchatel'a, jeho pomery a možnosť jeho nápravy. V prípade, ak zákon sám túto individualizáciu neumožňuje, resp. ju neumožňuje v dostatočnej miere, takýto zákon požiadavku primeranosti nerešpektuje a je preto neústavný.

18. Označené ustanovenie § 61 ods. 5 Trestného zákona zaväzuje súd, aby bez výnimky uložil trest zákazu činnosti v prípade, ak odsudzuje páchatel'a za trestný čin (a) ohrozenia pod vplyvom návykovej látky podľa § 289, ktorého sa dopustil ako vodič dopravného prostriedku, hoci už bol za taký trestný čin, ktorého sa dopustil ako vodič dopravného prostriedku, dvakrát odsúdený, alebo (b) usmrtenia podľa § 149 ods. 4 alebo 5, ktorého sa dopustil ako vodič dopravného prostriedku.

19. Podľa môjho názoru je nevyhnutné minimálne vyhodnotiť, či takáto právna úprava rešpektuje požiadavku primeranosti trestu a jeho individualizácie, ak nezakotvuje možnosť, ale bezvýnimočnú povinnosť súdu v prípadoch uvedených v § 61 ods. 5 pod písm. a) a b)

Trestného zákona uložiť doživotný trest zákazu činnosti. V už citovanom náleze č. k. PL. ÚS 106/2011 ústavný súd zdôraznil, že: „Požiadavka primeranosti trestu k spáchanému trestnému činu nepozná žiadne výnimky, preto v každom jednom prípade bez rozdielu musí mať súd pri rozhodovaní o treste možnosť prihliadať na jednotlivé okolnosti prípadu, ako i na pomery páchatel'a. Totiž len trest vymeraný s maximálnym ohľadom na charakter jednotlivého prípadu môže byť trestom primeraným.“ (zvýraznenie pridané, pozn.).

20. Sťažovateľ poukazoval aj na neústavnosť § 69 ods. 5 Trestného zákona, podľa ktorého súd nemôže podmiennečne upustiť od výkonu zvyšku trestu zákazu činnosti podľa odseku 1, ak bol trest zákazu činnosti uložený podľa § 61 ods. 3 až 5 Trestného zákona. Podľa neho je doživotný trest zákazu činnosti viesť všetky druhy motorových vozidiel bez akejkoľvek možnosti upustenia od vykonania zvyšku trestu, bez podmiennečného upustenia od výkonu zvyšku trestu alebo akejkoľvek inej možnosti preukázať polepšenie neprimeranou tvrdosťou.

21. Neprimeraným sa doživotný trest zákazu činnosti môže zdať aj s ohľadom na právnu úpravu obsiahnutú v zákone Slovenskej národnej rady č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o priestupkoch“), kde podľa § 22 ods. 1 písm. d) zákona o priestupkoch sa priestupku proti bezpečnosti a plynulosti cestnej premávky dopustí ten, kto vedie motorové vozidlo v stave vylučujúcom spôsobilosť viesť motorové vozidlo, ktorý si privodil požitím alkoholu. Podľa § 22 ods. 1 písm. e) zákona o priestupkoch sa rovnakého priestupku dopustí ten, kto ako vodič počas vedenia vozidla požíja alkohol alebo vedie vozidlo v takom čase po jeho požití, keď sa na základe vykonaného vyšetrenia podľa osobitného predpisu alkohol ešte nachádza v jeho organizme, okrem cyklistu, vodiča kolobežky s pomocným motorčekom a vodiča samovyvažovacieho vozidla jazdiacich v obci a cyklistu, vodiča kolobežky s pomocným motorčekom a vodiča samovyvažovacieho vozidla jazdiacich po cestičke pre cyklistov, ak množstvo alkoholu v jeho organizme nepresiahne hodnotu 0,24 miligramu etanolu na liter vydýchnutého vzduchu pri vyšetrení dychovou skúškou prístrojom alebo 0,5 gramu etanolu na kilogram hmotnosti vyšetrovanej osoby pri lekárskom vyšetrení zo vzorky krvi plynovou chromatografiou.

22. Napriek obdobnej skutkovej podstate zákon o priestupkoch zásadu „trikrát a dost“ nepozná. Sťažovateľ pritom poukázal na to, že diametrálne odlišný prístup zakladá hranica 0,4762 mg/l alkoholu v krvi (1 promile), ktorá podľa dôvodovej správy k zákonu č. 313/2011 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 8/2009 Z. z. o cestnej premávke a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony, „spravidla spôsobuje stav vylučujúci spôsobilosť... Hodnota 0,4762 mg/l alkoholu v krvi je hodnota, pri ktorej podľa lekárskej vedy žiaden – teda ani nadpriemerne disponovaný vodič motorového vozidla nie je schopný bezpečne viesť vozidlo“. Ak potom vezmeme do úvahy aj iných ako nadpriemerne disponovaných vodičov, je zrejmé, že môžu v stave vylučujúcom spôsobilosť viesť motorové vozidlo, no z formálneho hľadiska trestný čin nespáchajú a nehrozí im preto doživotný trest zákazu činnosti, a to ani pri opakovanom priestupku podľa § 22 ods. 1 písm. d), e) zákona o priestupkoch. Ak cieľom a zmyslom označeného § 61 ods. 5 Trestného zákona je ochrana života, zdravia a majetku pred možnými dôsledkami vedenia motorových vozidiel vodičmi v stave vylučujúcom

spôsobilosť, ktorý si privodili pozitím návykovej látky, potom je otázne, či „iba“ hodnota alkoholu v krvi je dostatočným dôvodom na podstatne odlišný prístup k páchatelom, ktorí sa vo svojej podstate dopustili toho istého spoločensky neprijateľného konania, iba pritom rôzne veľa „vypili“.

23. Odlišný prístup sa prejavil aj pri koncipovaní pravidiel pre možnosť opätovného získania vodičského oprávnenia odobratého za vedenie motorových vozidiel pod vplyvom alkoholu, a to konkrétne v zákone č. 8/2009 Z. z. o cestnej premávke a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov. Pravidlá v tomto zákone uvedené predpokladajú preukázanie zdravotnej spôsobilosti osobitne vo vzťahu k závislosti od alkoholu, inej návykovej látky alebo liečiva a podrobenie sa odbornému poradenstvu u posudzujúceho psychológa.

24. Všetky už uvedené argumenty minimálne vzbudzujú pochybnosti o tom, či je namietaná právna úprava obsiahnutá v § 61 ods. 5 Trestného zákona naozaj nevyhnutným prostriedkom ochrany spoločnosti pred páchatelmi spoločensky nežiaduceho správania.

25. Ústavný súd v náleze č. k. PL. ÚS 5/2017 (bod 93) k otázkam skutkových podstat uviedol, že «trestné právo hmotné je nielen právnym odvetvím, ale priam špecifickou právnou „subkultúrou“ žijúcou na pôdoryse predpisu kódexového typu. Trestné právo hmotné, resp. Trestný zákon mali tradične solídny filozofický základ. Zmyslom týchto vysokých nárokov na právnú konzistenciu je maximalizácia právnej bezpečnosti obžalovaných vzhľadom na veľmi závažné dôsledky odsúdenia v trestnom konaní a z hľadiska ústavnoprávneho tak naplnenie požiadaviek hlavne čl. 49 ústavy a čl. 17 ústavy.». Bude potrebné vyhodnotiť, či tieto vysoké nároky na právnú konzistenciu boli dodržané aj v prípade § 61 ods. 5 Trestného zákona.

26. Ochrana ústavnosti nesmie byť formálna, predstieraná, ústavný súd to opakuje a zdôrazňuje vo väčšine svojich rozhodnutí. Základné práva musia vždy stáť nad formálnymi požiadavkami, a to nevyhnutne a bez výnimky musí platiť aj pre ústavný súd samotný. Ak v interpretácii a aplikácii ústavy prichádzajú do úvahy dve či viaceré riešenia, prednosť musí dostať to z nich, ktorým sa zabezpečí najúčinnější ochrana ústavnosti (vyžaduje to princíp ústavne konformného výkladu). Sťažovateľ požadoval, aby ústavný súd prerušil konanie o ústavnej sťažnosti, kým plénum ústavného súdu nerozhodne vo veci vedenej pod sp. zn. PL. ÚS 18/2020. Keďže namietal neústavnosť právneho predpisu, ktorý bol podkladom pre rozhodnutie o jeho základných právach a slobodách, požadoval len to, aby sme o tomto zásahu rozhodli až po tom, ako vyhodnotíme, či je namietaný právny predpis v rozpore s ústavou. Táto požiadavka je podľa môjho názoru oprávnená. Odkázať sťažovateľa na nové konanie v prípade, ak bude vo veci sp. zn. PL. ÚS 18/2020 rozhodnuté podľa jeho predstáv, je podľa môjho názoru v rozpore s princípom efektivity, ale aj v rozpore s požiadavkou na ústavne konformný výklad právnych predpisov. Ako vôbec môžeme rozhodnúť o tom, že práva sťažovateľa porušené neboli, keď najskôr nevyhodnotíme, či tieto práva neporušuje samotný právny predpis.

27. Ústavný súd je ochrancom ústavnosti. Je povinnosťou ústavného súdu ústavnosť chrániť, a to vždy, keď je tu hrozba protiústavnosti. Nie neskôr alebo inokedy, ale vždy, keď sa taká

hrozba vyskytne, keď sa javí, že nespravodlivosť vyvolaná neústavnými právnymi predpismi zasahuje do základných práv a slobôd. Bez výnimky a bez nadbytočného formalizmu.

V Košiciach 16. februára 2023

Peter Straka
sudca